

POLİSTE SOSYALLEŞME VE MESLEK ETİĞİ: Meslek İçti Sosyalleşmenin Doğurabileceği ‘Yasal’ ve ‘Etik’ Sonuçlara Genel Bir Bakış

**Socialisation within the Police Service and Police Professional Ethics: An Examination of
Legal and Ethical Consequences of Professional Socialization**

İbrahim CERRAH *
M. Bedri ERYILMAZ *

Özet

Polisin toplum içinde bulunduğu farklı konum, doğal olarak, kendisine has, çok belirgin etik değerler içeren bir meslek alt kültürü oluşturmasına sebep olmaktadır. Bu alt kültürün şekillendirdiği hayatta, polis, kendisine sağlanan ayrıcalıkların boyutu ile doğru orantılı olarak, kendisini toplumun diğer fertlerinden soyutlamakta, sosyal olaylara sivil vatandaşlardan farklı bir yaklaşım sergilemektedir. Bu makalede, polisin ‘eğitim’ ve ‘sosyal imkanlar’ bakımından içinde bulunduğu farklılığın, kamu hizmeti üzerinde oluşturabileceği muhtemel yasal ve etik olumsuzluklardan ‘kurumsal paranoyaya’ ve ‘kutsal amaç yolsuzluklarına’ (noble cause corruption) işaret edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Mesleki Sosyalleşme, Polis Sosyalleşmesi, Meslek Etiği, Polis Alt Kültürü, Polis Eğitimi, Kurumsal Paranoya, Kutsal Amaç Yolsuzluklar

Abstract

Within a society, the more differential status attached to the police the more likely that the police will feel socially isolated and alienated from the society. Socially isolated police will feel less the power of the law and ethical standards on their daily working practices to the harm of the society. Furthermore, there is a direct correlation between the differential status afforded to the police and closeness of the policies and practices reflecting the majority view of the society. Therefore, it is suggested that the police and the society for whom the police service has in fact been established should share the same environment in every respect of social life. In the absence of such condition, the gap between the individuals and the police will be broadened and producing the policies which meet the needs of the society will be hardened. In this article, the environment where the police are educated and they conduct social activities will be examined as major causes of isolation of the alienation. And, possible legal and ethical adverse affects of social isolation of the police at the police schools and police social facilities on the police service will be indicated. At the end, it is going to be suggested that the policies of providing the state-based police education and social facilities accessible only to the police should be kept at the minimum.

Key Words: Police Socialisation, Professional Ethics, Police Sub-culture, Police Education, Institutional Paranoia, Noble Cause Corruption

* Doç Dr., Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Fakültesi.

* Yard. Doç. Dr., Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Fakültesi.

Giriş

Emniyet mensuplarının meslek öncesi ve meslek içinde yaşadıkları sosyalleşme sürecinin hizmet üzerine etkileri araştırılması gereken bir konudur. Emniyet mensuplarının yerine getirdikleri görevler bir hizmet üretme olarak ele alındığında mesleki sosyalleşmenin bu hizmetlerin iç müşterileri olan meslek mensupları ile dış müşterileri olan vatandaşlara yansımaları beraberce ele alınmalıdır. Mesleki sosyalleşme ve onun sonucu olarak oluşan polis alt-kültürü ve mesleki değer yargılarının görev üzerinde 'etik' ve 'yasal' etkiler oluşturabilmektedir. Bu makalede, Türk polisinin 'eğitim süreci' ve görev yaşamında kullandığı 'sosyal imkanların' sunduğu hizmet üzerinde oluşturabileceği olası etkilere işaret edilecektir.

Etik değerler ve doğru yanlış gibi kavramların kaynağının ne olduğu felsefenin ve diğer bazı sosyal bilimlerin devamlı olarak tartışa geldikleri konulardandır. Bazı felsefi akımlara göre, birey doğuştan kötü (suçlu) veya kötüye (suça) eğilimli iken, buna katılmayan ve bireyin doğuştan masum, temiz ve güzele eğilimli olduğunu iddia edenler de bulunmaktadır. Bireyin doğuştan kötü olduğunu ileri süren yaklaşıma göre birey, iyi-kötü, güzel-çirkin ve doğru-yanlış gibi değerlere doğuştan sahiptirler. Bireyin doğuştan kötü ve suçlu olmadığını, aksine masum ve temiz olduğunu iddia eden görüş ise sosyalleşme süreci üzerinde durarak bireyin içinde yetiştiği ailenin, toplumun ve diğer çevresel faktörlerin onu şekillendirdiğini göz ardı etmez.

Bu çalışmada bireylerin polislik mesleğine başlamadan önce çevrenin etkisi ile oluşturduğu iyi-kötü, doğru-yanlış değerlerin yanısıra, polisin sosyalleşme sürecinde gelişmekte olan mesleki etik değerleri ele alınacaktır.

Polislik mesleği mensupları uzun bir meslek öncesi eğitim sürecinden geçmektedir. Melek mensupları, sivillerin çok az olduğu iş ortamlarında ve oldukça uzun çalışma saatlerinde görev yapmaktadırlar. Meslek mensuplarının hayatları, yaptıkları görevin niteliği gereği, devamlı olarak tehlikededir. Emniyet teşkilatı personelinin ezici bir çoğunluğu erkek ve üniformalıdır.¹ Vatandaşlar ile polisin güvenlik hizmetleri bağlamında gerçekleşen ilişkileri sivil personelin yok denecek kadar az olduğu tamamen üniformalı personelin görev yaptığı ortamlarda gerçekleşmektedir. Diğer bir anlatım ile güvenlik hizmetleri sivil ve bayan personelin olmadığı veya çok az olduğu ortamlarda üniformalı erkek personel tarafından verilmektedir. Kurum içinde çok belirgin hiyerarşik ilişkiler vardır. Bu ilişkiler kurumda görev yapan sivil personeli de kapsamaktadır. Hiyerarşik ilişkiler

1 Üniformalı ve sivil personel sayısının toplamı 188.162 dir. Emniyet teşkilatı içinde görev yapan, öğretim elemanı, doktor, hemşire, sağlık personeli, yardımcı hizmetli ve şoför gibi karakol ortamı dışında çalışan personel sivil personel olarak tanımlanmaktadır. Bu rakamın 168.939'u üniformalı geri kalan 17.323 ise sivil personeli oluşturmaktadır. Sivil personel sayısı toplam personelin sadece % 9.2'sini oluşturmaktadır. Üniformalı bayan personel sayısının toplamı ise 8.367 dir. Polis memuru ile emniyet müdürü rütbesi arasındaki tüm bayan personel sayısını içeren bu rakam toplam üniformalı personelin % 4.9'unu oluşturmaktadır. Bayan emniyet mensupları içindeki bayan polis memuru sayısı ise 7.888'dir. Rütbesiz bayan polis memurlarının rütbeli bayan memurlara oranı ise % 94.2'dir. Burada yer alan rakamlarda, Emniyet Genel Müdürlüğü, Personel Dairesi Başkanlığında Mayıs 2003 tarihinde var olan veriler esas alınmıştır.

sadece görev süresi ile sınırlı kalmayıp, özel yaşamın tamamına yakın bir bölümüne de yayılmaktadır. Meslek mensupları yaygın bir şekilde lojman ve diğer sosyal tesisler gibi kurumsal imkanlardan yararlanmaktadır. Ayrıca, polis, toplumda diğer hiçbir ferdin sahip olmadığı ve kullanamadığı ‘durdurma’, ‘arama’, ‘kimlik sorma’, ‘el koyma’, ‘yakalama’, ‘zor kullanma’ ve ‘sorgulama’ gibi bireysel özgürlükleri sınırlayıcı yetkiler ile donatılmıştır (Eryılmaz, 1999).

Bütün bu farklılıklara ilave olarak, görev dışı yaşamın büyük bir bölümünün meslek mensupları ile beraberce yaşanması meslek mensupları arasında zamanla bir tür mesleki dayanışma ve gettolaşma doğurmaktadır. Getto kavramı ilk anlamıyla her ne kadar barınılan mekanların fiziki şartlarının olumsuzluğunu ifade etse de, bu aynı zamanda toplumdaki bir tür soyutlanmayı ve kendi içerisinde homojen bir sosyal yapıya sahip olma ve farklı düşüncelere kapalı olma anlamını da içermektedir.

Polisin içinde bulunduğu bu farklı konum, doğal olarak, polise has, çok belirgin bir meslek alt kültürü ve mesleki etik değerler doğurmaktadır. Tanınan farklılıkların boyutu ile doğru orantılı olarak da, polis, kendisini toplumun diğer fertlerinden soyutlamakta, mesleği ile özdeşleşmekte ve neticede sosyal olaylara sivil vatandaşlardan farklı yaklaşımlar sergilemektedir.

Gerçekten de, poliste, bu farklılığa bağlı olarak, çok yoğun ve etkin bir alt-kültür ve buna bağlı etik değerlerin varlığı görülmektedir. Türk polis alt-kültürü alanında yapılan araştırmalar oldukça yakın bir geçmişe uzanmakla beraber, halen bu alanda yeterli çalışma olduğu söylenemez. Eldeki araştırma ve yayınların azlığına bakılarak bu alanın hala bakir olduğu sonucuna varılabilir.

Öte yandan, yakın geçmişte yapılan araştırmaların medyanın ilgisini çektiği görülmüştür². Ancak, bu alanda yapılacak bilimsel araştırmaların sadece medyaya malzeme veya entelektüel ve bir tür bilimsel birikim olarak kalmayıp, güvenlik hizmetlerinde son yıllarda daha sıkça gün yüzüne çıkan ve tartışılan, yolsuzluk ve görev suiistimallerinin nedenlerini ve kaynaklarını anlamak gibi somut yararları da olacaktır.

Hemen hemen tüm polis teşkilatı mensuplarında bazı ortak polis alt-kültürü özellikleri bulunmaktadır. Örneğin, polis teşkilatı mensuplarının kendilerini ait oldukları toplumdaki farklı, bazen de üstün görerek, ‘biz ve onlar’ (them and us) ayrımı yapmaları, polisin ‘otoriter ve sert’ olması gerektiğine inanarak vatandaş ilişkilerinde katı olmaları, ‘polis bazılarının mal ve hizmetlerden ücretsiz yararlanmasının doğal ve normal bir hak olduğuna’ (material corruption) inanarak farklı miktar ve şekillerde maddi menfaat elde etmeleri örnek olarak sayılabilir (Sokul-

2 Gülden Aydın (23 Kasım 1998) ‘Emniyetin özeleştirisi’, Hürriyet; Gülden Aydın (24 Kasım 1998) ‘Halkın efen-disi değiliz’, Hürriyet; Şakir Süter, (11 Şubat 1999) ‘21. Yüzyılda Polis’. Akşam; Cumhuriyet, (12 Şubat 1999) ‘Po-lisin kökeni muhafazakar’; Hürriyet, (13 Şubat 1999) ‘Türk polisinin profili’; Yeni Asya, (13 Şubat 1999) ‘Muha-fazakarlık polisin fıtratında var’; Aykut Işıklar (18 Şubat 1999) ‘21. Yüzyılda Polis’ Akşam; Aydınlık, - Dergi (21 Şubat 1999) ‘Türk polisi muhafazakar’. NTV, -Televizyon - Röportaj (6 Mart 1999) Yazarın adı geçen kitapta yer alan makalesi ile ilgili olarak NTV tarafından yapılan bir röportaj NTV-Aktüel programında yayınlanmıştır.

lu-Akıncı, 1990, Crank ve Caldero 2000). Bunlara ilave olarak, ‘yasalara harfiyen uyulması durumunda görevin layığı ile yerine getirilemeyeceğine inanmak’ düşüncesinin doğuracağı bazı ‘yasal’ ve ‘etik’ sorunlar olmaktadır (Cerrah, 2000). Bu makalede daha çok bu son karakter üzerinde durulacaktır.

Polis alt kültürünü şekillendiren bu tip yanlış değer yargılarının, her zaman, hukuki yollarla (idari ve cezai tedbirlerle) yok edilemediği görülmektedir. Bundan dolayı, polislik mesleğine alınan adayların kişi hak ve özgürlüklerine ve hukukun üstünlüğüne inanan ve iyi bir aile terbiyesi almış kişiler arasından seçilmesine dikkat edilmesinin yanı sıra polislere verilecek olan etik eğitimi ile bu tür düşüncelerin azaltılması ve kontrol edilmesi yoluna gidilmektedir.

Sorunun her zaman yasal düzenleme ve önlemlerle çözülememesinin en önemli nedenlerinden birisi meslek mensupları arasında var olan mesleki dayanışmadır. Polislik mesleği mensupları istisnai ve zorunlu durumlar dışında birbirlerini koruma-kollama ve birbiri aleyhine konuşmama konusunda adeta bir tür yazısız anlaşma içerisindedirler. Bu durum Amerikan polisinde, üniformanın renginden esinlenerek, ‘mavi sessizlik duvarı’ (blue wall of silence) olarak tanımlanır. Her ne kadar son yıllarda Türk polis teşkilatı içerisinde bu kuralın zaman zaman ihlal edildiği görüle de, aslında yapılan yasal ve etik kural ihlallerinin çokluğuna bakılarak bu tür bir anlaşmanın yaygın bir şekilde var olduğu söylenebilir.

Polislik mesleği mensupları tarafından yapılan yasal ve etik ihlallerin üzerinin kapatılmasının ve gerçek boyutunun bilinmemesinin diğer bir nedeni ise bunları ortaya çıkarması gerekenlerin bizzat kendilerinin de polis (polis müfettişi) olmalarıdır. Bir polisin işlediği bir yasal ve etik ihlalinin tanığının yine bir başka polis olması da işlenen suçun ispatını zorlaştırmaktadır³ (Eryılmaz, 1999).

Hangi nedenle olursa olsun yasal olmayan veya etik dışı olan uygulama ve davranışların devamlı olarak ‘ört-bas’ edilmesi bir yandan personelin kendi içinde huzursuzlukları beslemekte, öte yandan kamu vicdanında polise olan güven duygusunu zedelemektedir. Bu da, demokratik toplumlarda, önem arz eden kurumsal meşruiyet kavramını erozyona uğratmaktadır.

Bu tip bir makalede polis alt kültür özelliklerinin tamamının eşit ağırlıkta ele alınması şüphesiz beklenmemelidir. Avrupa ve Kuzey Amerika polis teşkilatlarından farklı olarak Türk polis teşkilatında var olan faktörlere ağırlıklı olarak değinilecektir. Bu konu özellikle Avrupa Birliğine girme aşamasında olan Türk polisi için ayrı bir anlam ve önem taşımaktadır. Doğu toplumlarına ait kültürel özellikleri koruma konusunda ortodoks özellikler gösteren kültürel yapısı ile, profesyonelliği ve liyakatin ön planda olduğu bir dünyaya entegre olmaya çalışılmanın zorluklarına işaret edilecektir.

3 Burada söz konusu edilen endişeler sadece polis ile sınırlı olmayıp Jandarma gibi iç güvenlik hizmeti üreten kurumlar içinde söz konusu olabilmektedir.

Türk polisinin etik değerlerini şekillendiren sosyalleşme süreci ve bunun etik değerlerin oluşumuna etkileri iki temel etken incelenmeden anlaşılamaz. Bunlardan birincisi, polisin meslek öncesi eğitim sürecidir. İkincisi ise, lojman, makam ve servis aracı, polis evi ve polis moral eğitim merkezleri gibi sosyal imkanların kullanımınıdır. Aşağıda detaylıca ele alınacak olan tüm bu etkenler polisin ürettiği hizmetlerde etik ikilemlerin gerektiği gibi çözümünü zaman zaman zorlaştırmaktadır. Ayrıca, meslek mensuplarına ekonomik açıdan bir tür katkı olması düşüncesi ile sunulan sosyal imkan ve tesisler aslında zannedildiği kadar ekonomik değildir. Öte yandan bu sosyal tesisleri kullanmak aşırı meslek içi sosyalleşme ve ‘sosyal uzaklaşma ve yabancılaşma’ sonucunu doğurmaktadır.

Nitekim bu makalede ağırlıklı olarak meslek içi sosyalleşmenin etik değerlerin oluşumu üzerine olumsuz etkilerine değinilecektir. Bununla beraber, sorunun ekonomik maliyeti ve sosyal boyutlarının daha net bir şekilde tespit edilebilmesi için özgün bilimsel alan araştırmaları yapılması gerektiği açıktır.

Polis Eğitimi ve Sosyalleşme

Türk polis teşkilatının amir ve memur eğitimi yatılı okul ortamında gerçekleşmektedir. 4652 sayılı Polis Yüksek Öğretim Kanunu (PYÖK) ile yapılan düzenleme ile polis eğitimi süresi memurlar için iki yıla çıkartılmıştır. Amir adaylarının eğitim süresi ise Polis Akademisine liseden gelenler için dört yıl, Polis Koleji mezunu öğrenciler için ise sekiz yıldır. Bu sürelerin tamamı yatılı okul ortamında geçmekte ve doğal olarak öğrenciler arasında birincil ilişkiler düzeyinde derin dostluk ve arkadaşlık bağları kurulmaktadır. Öte yandan, sadece dostluklar değil bazı durumlarda, mesleğin ileri dönemlerinde görülen, çekememezlik, kıskançlık, düşmanlık gibi istenmeyen duyguların başlangıcı da yine bu öğrencilik yıllarına dayanabilmektedir.

Polislik mesleği, göreceli olarak toplumun sosyo ekonomik açıdan alt katmanlarında bulunan bireylerin yoğunlukla başvurduğu meslekler arasındadır. Eldeki veriler polis adaylarının ve dolayısı ile emniyet teşkilatı mensupların ağırlıklı olarak köy ve küçük ilçe gibi kırsal kesimden geldiklerini göstermektedir. 1997 yılında polis okullarında yapılan bir ankete göre, adayların % 70 den daha fazlası küçük yerleşim birimlerinden gelmektedir (Cerrah ve Semiz, 2000; Polis Akademisi, 2001).

Polis adayları, doğal olarak içinde doğup büyüdükleri ve ilk, orta ve lise eğitimlerini tamamladıkları bu sosyal yapının etkilerini taşımaktadırlar. İçinde yetiştikleri sosyal yapının değer yargılarını taşıyarak polis okullarına gelen adaylar, polis okullarında da daha önceden yaşadıkları sosyalleşme sürecininin değer yargıları paralelinde bir sosyalleşme yaşamaktadırlar.

Kısacası, polis adayları içinde doğup büyüdüğüleri ‘akrabalık’ ve ‘hemşehrilik’ gibi dayanışma gerektiren sosyal bağların çok önemli olduğu bir toplumsal yapının özellikleri ile polis okullarına gelmektedir. Polis okullarında da benzer arkadaşlık ve dostluk dayanışmaları kurulmakta ve öğrenciler arasında zaten var olan ‘akrabalık’ ve ‘hemşehrilik’, gibi sosyal bağlara ilave olarak ‘arkadaşlık’, ‘abilik’, ‘devrelik’ ve ‘meslektaşlık’ gibi mesleki-sosyal bağlar kolayca gelişmektedir.

Öğrencilik yıllarında oluşan değerlerin izleri tüm meslek yaşamı boyunca devam edebilmektedir. Üst düzey rütbe ve makamlara atanan emniyet mensupları beraber çalışacakları kadroları seçerken ‘liyakat’, ‘ehliyet’, ‘bilgi’ ve ‘uzmanlık’ gibi objektif kriterlerden daha çok öğrencilik yıllarına kadar uzanan ‘devrecilik’ “arkadaşlık”, ‘abilik’ gibi bireysel ilişki ağırlıklı tercihler yapmaktadır. Bu tür etkiler altında çalışma arkadaşlarını seçerek personel istihdam etme, en olumlu yaklaşımla ‘ekip’ veya ‘takım kurma’ olarak tanımlanabilir. Ancak, bu tür dostluklar üzerine kurulan çalışma arkadaşlığı ile başlayan birlikteliklerin, yolsuzluk, adam kayırma ve görev suiistimali gibi uygulamalara kayması durumunda ise bir tür ‘çeteleşme’ riski taşımaktadır. Örneğin, 1990 lı yıllarda ortaya çıkan Söylemez Kardeşler çetesinin kökeninin öğrencilik yıllarına kadar uzandığı görülmektedir.

Bu tür arkadaşlık gruplaşmaları, her zaman tüm bir devreyi kapsamamaktadır. Bir devrede birden fazla arkadaşlık grubu olabileceği gibi, bazı öğrenciler gruplar dışında kalabilmekte veya bazen grup dışı kalan öğrenciler adeta bir grupsuzlar grubu oluşturabilmektedir.

Gruplaşmalar, zaman zaman, Karadenizli, Doğulu, Egeli olarak bölgesel anlamda arkadaşlık grupları olarak şekillendiği gibi İzmit’liler veya Adana’lılar gibi şehircilik üzerine de kurulabilmektedir. Ancak burada şunu da belirtmek gerekir ki, öğrencilik yıllarında başlayan ve meslek yaşamı boyunca birincil ilişkiler düzeyinde devam eden bu tür ilişkilerin her zaman olumsuz sonuçlar doğurduğu ve bir tür çeteleşmeye dönüştüğü söylenemez. Bunların bir kısmının, göreve olumsuz şekilde yansımaya sağlıklı sosyal ilişkiler düzeyinde devam ettiği de bir gerçektir.

Yatılı okul ortamının doğası gereği masum sosyal ilişkiler olarak başlayan bu arkadaşlıklar, birbirlerini meslek yaşamı içinde devamlı olarak gözetip-kollama sonucunu doğururken, öte yandan grup dışı kalanlara karşı bir tür dışlama politikası güdülmesi ihtimalini de taşımaktadır. Bu dışlama, pastadaki dilim sayısının azalarak büyüdüğü üst rütbelere tirmandıkça daha da belirginleşmekte ve grubun dışında kalanların öğrencilik yıllarına kadar uzanan suçlama ve ithamlar yapılabilmektedir. Öğrencilik yıllarında birbirleri hakkında bildikleri, güncelliğini yitirmiş bazı bilgiler yeniden gündeme gelmekte, hatta yatakhane, sınıfta ve derste yaptıkları davranışlar hatırlanarak pastadan pay alma yarışında suçlama aracı ola-

arak kullanılabilir. Birçok üst düzey emniyet mensubu kendi devre arkadaşları hakkındaki yargılarını, onun bu gün ne yaptığına ve/veya düşündüğüne bakmaktan daha çok, öğrencilik yıllarındaki ilişki ve izlenimlerine dayandırmaktadır. İnsanların adeta değişmeyeceği bundan 30 yıl önce ne ise şimdi de o olacağı varsayılmaktadır.

Sonuç olarak, yatılı okul ortamında gerçekleşen çok erken ve yoğun bir sosyalleşme süreci bir yandan meslek mensupları ve arkadaş ilişkilerini, öte yandan emniyet mensuplarının topluma bakışını da şekillendirmektedir. Bu gün birçok üst düzey emniyet mensubu ‘biz ve onlar’ kavramı ile 13-14 yaşlarından itibaren tanışmaktadırlar. Kısacası, polislik mesleği mensuplarında öğrencilik yıllarında başlayan ve meslek hayatı boyunca yoğun bir şekilde yaşanan bir mesleki sosyalleşme söz konusudur. Okul ortamında sürekli olarak vurgulanan ‘devre’ psikolojisi ile ‘aidiyet’ duygusu kökleşmektedir. Eğitim sürecinden başlayarak sistemli olarak sivil toplumdan izole edilen emniyet mensuplarında kendilerini toplumun dışında ve farklı görme duygusu yerleşmektedir. Sekiz yıla kadar varan uzun süreli bir eğitim ortamında yetişen polis amirlerinin değer yargıları ile ‘hukukun üstünlüğü’ (rule of law) ilkesinin gereklerini algılamakta zorlanabilmektedirler. Herkesin kanun önünde eşit olduğu veya haklının üstün ve güçlü olduğu ilkesi, yerine ‘dostumun’, ‘arkadaşımın’ ‘devremin’ ve ‘meslektaşımın’ daha eşit, daha haklı veya her zaman haklı olduğu ve korunması gerektiği gibi mesleki değer yargıları arasında bir çatışma yaşanmaktadır.

Emniyet mensuplarının değer yargıları ve meslek etik ilkeleri doğal olarak bu eğitim kurumlarında yaşanan sosyal ilişkiler çerçevesinde şekillenmektedir. Emniyet mensuplarının büyük bir kesimi medyanın, yargı organlarının ve üst düzey yöneticilerin kendilerine yeteri kadar sahip çıkmadığı ve hatta dışladığı ve yapılan hizmetlerin takdir edilmediğini düşünmektedir. Bu düşünce, polisin hiç kimsenin sahip çıkmadığına inandığı diğer polis arkadaşına ve meslektaşına sahip çıkma duygusunu beslemektedir. Bu bakış açısı, gerçekte doğru bile olsa, sistematik olarak beslenmesi halinde toplumu polisten, polisi de toplumdan uzaklaştırarak zamanla sosyal uzaklaşma şeklinde kısır bir döngüye dönüşmektedir.

Öte yandan, 8 yıl kadar bir süreye varan yatılı okul öğrenciliği süresinde öğrencilerin yiyecek ve barınma gibi tüm temel ihtiyaçları kendi kurumu tarafından karşılanmaktadır. Gelecekte yapacakları bir mecburi hizmet karşılığında kendilerine sağlanan bu imkanlar, tüm okul giderleri, kitapları, kıyafetleri, mendil, tırnak makası, diş fırçası ve macununa ile cep harçlıklarına kadar tüm ihtiyaçları içermektedir. Uzun süren öğrencilik yıllarında tüm ihtiyaçları kurumu tarafından karşılanan öğrenciler mezuniyet sonrası pek de yeterli olmayan bir maaş ile görevlendirilmektedir. Uzun yıllar devam eden bu durumun bireyler üzerinde ne tür etkileri olabileceği araştırılması gereken bir diğer konudur.

Fakat, şu kadarı söylenebilir ki, yıllarca tüm ihtiyaçları kurumu tarafından karşılanan ve yine bu süre içerisinde kullandığı elektriğin suyun ve ısınmanın masrafına hiç bir katkısı olmayan öğrencilerde meslek hayatında bazı şeylerin ücretsiz karşılanması beklentisi doğurabilir. Öğrenciliğinde buna alışmış olan bireylerin, meslek hayatında da yine sosyal imkanlar adı altında bazı hizmetlerden ücretsiz yararlanmaları bu beklentileri besleme ve sürdürme sonucunu doğurabilir. Bu uygulamanın bireyde kendi kurumuna karşı bir minnet borcu ve bağlılık doğuracağı düşünülebilir. Oysa gerçek minnet borcunun, bu kaynakları sağlayan topluma karşı duyulması gerekir. Dolayısı ile Türk toplumunda kökleşmiş bir kavram olan ‘devlet memuru’ kavramı yerine ‘kamu personeli’ kavramının vurgulanması daha uygun olacaktır. Devlet, toplumun kaynaklarını aktarma ve kullanmada sadece aracılık rolü yapan soyut bir kavramdır. Oysa bu maddi imkanlar gerçekte toplum tarafından karşılanmaktadır. Kamu personelinin toplumu dışlayacak bir şekilde sadece devlete minnet duyması çarpık bir bilinçlendirmedir.

Bazı durumlarda da, devlet memurları kendilerini yönetmek için seçilmişlerin değil yine sadece devletin memuru olarak görebilmektedirler. Oysa devlet aracılığı ile kendilerine bu imkanları sunan toplum, yine seçmiş olduğu yöneticiler aracılığı ile bu hizmetleri yönetmekte ve denetlemektedir. Devleti seçilmişlerin dışında sadece bürokratlar olarak düşünmek eksik bir yaklaşım olacaktır. Demokratik mekanizmalar ile seçilmiş siyasi otorite tarafından kontrol edilip yönetilmeyen bir devletin meşruluğu tartışılabilir. Kim olduğu ve kimlere hizmet ettiği net olmayan ve siyasi mekanizmalarla denetlenmeyen soyut devlet kavramı zamanla bir ‘bürokrat hegemonyasına’ dönüşecektir. Bu tür bir devlet yapısı son zamanların popüler kavramı olan ‘derin devlet’ ifadesi ile tanımlanmaktadır. Kısacası, derin devlet kendisini halkın seçmiş olduğu siyasileri kontrol etmesine izin vermeyen ve direnen devlet şeklidir.

Sosyal İmkan Kullanımı ve Sosyalleşme

Türkiye’deki birçok kurum gibi emniyet mensuplarının kendileri ve yakınlarının yararlandığı makam aracı, servis aracı, polis evleri, lokaller ve lojmanlar bulunmaktadır. Bunlardan bazıları görev yerlerinde yeterli mesken bulunmaması gibi zorunlu ve gerekli nedenlerle yapılmakla beraber, barınma ve sosyal imkanların geniş olduğu büyük yerleşim yerlerinde de bulunmaktadır.

Lojman

Kullanım amacı ne olursa olsun çok sayıda personelin lojman ve diğer sosyal tesisleri kullanması, emniyet mensuplarının görev dışı zamanlarda da birlikteliklerini arttırmaktadır. Uzun çalışma saatleri, yoğunlukla içe dönük ve görevin doğasından kaynaklanan gerilim ve ‘olumsuz ilişkileri’ içeren çalışma atmosferi meslek içi sosyalleşmeyi arttıran bir diğer önemli faktördür. Buna ilave olarak, em-

niyet mensuplarının iş ve evleri arasındaki ulaşımının servisler aracılığı ile gerçekleştirilmesi, örgüt çalışanlarını toplumdan ayıran diğer bir engel görünümündedir. Özellikle sadece emniyet mensuplarına tahsis edilmiş site şeklindeki lojmanlarda oturulması durumunda ise bu beraberlik günün tamamına yayılmakta ve sivil toplum ile olan görev dışı temas ve ilişkiler daha da azalmaktadır. Bir tür toplumsal tecrit içinde yaşayan bu bireylerin eş ve çocukları da bu etkiden nasibini almaktadır.

Emniyet örgütünde toplam 35.144 adet lojman bulunmakta olup, bunu yanında 3.000 den fazla lojmanın inşaatı ise halen devam etmektedir. Örgüte ait hizmet binalarının bir kısmının üst katları da lojman olarak kullanılabilir şekilde yapılmıştır. Bu şekilde toplam 7.628 adet lojman bulunmaktadır. Daha çok şehirlerin banliyölerinde, siteler halinde yapılmış 27.516 adet lojman ise adeta birer polis kasabası görünümündedir. Örgütün tamamının lojmanlaşma oranı %19 dur. Bu oran ülkenin doğusundaki Kars, Bitlis gibi illerde % 50'yi aşmakta iken, Ankara ve İstanbul gibi çok sayıda polisin görev yaptığı şehirlerde ise % 8 ila % 9 arasında değişmektedir.⁴

Lojmanlardan 3.400 adedi 60m², fiziki şartlar açısından yetersiz ve bakımsız olmasına rağmen üst düzey emniyet mensupları tarafından da kullanılmaktadır. Mevcut lojmanların % 50'si 60 ila 80 m² % 40'ı 80 ila 100 m² iken, çok az bir bölümü 100 m² nin üstünde bir büyüklüğe sahiptir. Bu lojmanlardan bazıları gerek fiziki şartlarının yetersizliği ve gerekse bir meslek grubunu toplumdan 'tecrit' ederek uzaklaştırması açısından adeta bir getto görüntüsü arz etmektedir. Fiziki açıdan iyi olan ve ancak çok üst düzey emniyet mensuplarının yararlanabileceği kadar sınırlı sayıdaki lojman ise, bu kez israf ve lüks olmak açısından, eleştirilerek yine toplumun kuruma bakışını olumsuz olarak etkilemektedir.

Lojmanların fiziki şartları ne olursa olsun burada bir tür mesleki gettolaşma söz konusu olmaktadır. Lojmanlar sakinlerini de pek fazla memnun etmezken, toplum ile kurum arasındaki sosyal uzaklaşmaya katkıda bulunmaktadır. Gettolaşmanın bir değişik şekli lojmanda oturmayan polisler için de söz konusudur. Ekonomik güçlükler nedeniyle özellikle polis memuru ve orta düzey yöneticilerin küçümsenemeyecek bir kısmı şehrin banliyö ilçelerinde oturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, her ne kadar lojmanlarda oturanlar kadar toplumdan uzaklaşma söz konusu olmasa da, bir tür polis mahallelerinin varlığından söz edilebilir. Geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelerde daha fazla olan bu tür mesleki gettolaşmalar Türkiye'de sadece emniyet teşkilatı ile sınırlı değildir. Hemen hemen tüm kamu kurumlarının üst düzey mensupları bu tür bir lojman gettolaşması içinde yaşamaktadırlar. Bu lojmanlarda yaşayan insanların sivil toplum ile temasları azalmakta ve kendi toplumlarının sorunlarını yaşayarak görme imkanı bulamadıkları için giderek kendi toplumlarına yabancılaşmaktadırlar.

4 Makalede yer alan lojman, makam aracı ve diğer sosyal tesislerle ilgili rakamsal verilerde Emniyet Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığına yazarlara verilen Aralık 2002 kayıtları esas alınmıştır.

Ancak şunu da ilave etmek gerekir ki, toplumsal soyutlanmadan en çok rahatsızlık duyan yine emniyet örgütü mensuplarıdır. Örgütün servis araçlarının sivil görünümüne kavuşturulması, güvenlik gerekçesi yanında toplumsal kaynaşma yolunda atılmış bir adım olarak görülebilir. Emniyet Genel Müdürlüğü'nde görevli çalışanların görevlerine geliş ve evlerine dönüşlerinde sivil kıyafet giymeyi tercih etmeleri, hatta yasal olarak zorunluluk olmasına karşın örgütün üst düzey yöneticilerinin hemen hemen tamamının çalışma saatleri boyunca sivil kıyafet giymeyi tercih etmeleri de yine bu cümledendir. Yine ekonomik güçlüklerin yaşanmaması durumunda lojmanlarda oturmayı tercih etmeyeceğini söyleyen bir çok örgüt mensubu bunun en önemli kanıtıdır. Yakın zamanda hükümetin lojman kiralarına yüksek oranda zam yapması ile ekonomik açıdan da çekiciliğini yitiren lojman uygulamasının 20-30 yıllık dönemde ülkenin gündeminden kalkacağını söylemek kehanet olmasa gerektir.

Lojman uygulamasının her kurum açısından güvenlik ve ulaşım kolaylığı gibi bazı haklı gerekçeleri öne sürülebilir. Ancak bunlardan hemen hemen hepsinden daha çok ortaya çıkan ortak nokta, maaşları yeterli olmayan üst düzey kamu görevlilerine bir tür destek olmak düşüncesidir. Oysa, bir tür ekonomik yardım olarak düşünülen lojman uygulamasının olumsuz sosyal etkilerinin yanı sıra ekonomik açıdan da çok verimli bir kaynak kullanımı olduğu söylenemez.

Gelişmiş ülkelerde gerek sivil vatandaşların ve gerekse kamu personelinin konut sorunu uzun dönemli politikalar ile çözülürken, lojman ve makam aracı gibi imkanların kullanımı çok üst düzey makamlar için sınırlı, hatta çok istisnai olarak düşünülmektedir. Örneğin, dünyada en uzun terör tecrübesine sahip olan Kuzey İrlanda'da terörden sorumlu Emniyet Genel Müdür yardımcısının devlet tarafından şahsi kullanımına tahsis edilmiş bir lojmanı olmadığı gibi yine kendi hizmetine verilmiş bir makam aracı, koruması ve şoförü de bulunmamaktadır. İngiltere ana kara parçasındaki 43 eyalet müdürlüklerinde de durum aynıdır. Bu kurumlarda sadece eyalet polis şefinin bir lojmanı ve sadece bir makam aracı bulunmaktadır.

Makam Aracı Kullanımı

Lojman kullanımında olduğu gibi makam aracı kullanımı da gelişmiş ülkelere oranla Türkiye'de oldukça yaygın bir uygulamadır. Gelişmiş ülkelerde ise kamu personeline makam aracı tahsis etme yerine özel ulaşım aracı alacak imkan ve alternatifler sağlanmaktadır.

Polis teşkilatında kullanılan makam araçlarının büyük bir çoğunluğu hizmet aracı adı altında kullanıldığı için makam aracı olarak kullanılan araçların sayısı hakkında bir rakam vermek oldukça zordur. Ancak, halen aktif görevde bulunan birçok orta ve üst düzey emniyet mensubunun makam aracı kullandığı söylenebilir. Bazı durumlarda bir makam sahibi tarafından kullanılan araç sayısı birden

fazla olup, bunların o personelin aile mensuplarının kullanımına da sunulduğu görülmektedir.

Lojman kullanımında olduğu gibi makam aracı kullanımı da bir yandan devlete oldukça yüksek bir ekonomik maliyet getirmekte öte yandan bu araçları kullanan bireylerin toplum ile sosyal ilişkilerini azaltmaktadır.

Emniyet teşkilatında yaklaşık 22. 000 adet araç bulunmaktadır. Bu araçlardan 21.999 adedi resmen hizmet aracı olup, sadece 1 tanesi Emniyet Genel Müdürlüğünün makam aracıdır. Ancak hizmet araçlarının bir kısmının örgütün üst düzey yöneticilerinin makamına tahsis edildiği bilinen bir gerçektir. Hizmet araçlarının nitelikleri incelendiğinde bu görüşü destekler verilere ulaşılmıştır. Bir başka ifade ile Türk emniyet örgütünde klima, hava yastığı, ABS, deri iç döşeme ve ahşap kaplamalı ön konsol gibi lüks özelliklere sahip hizmet otolarının bulunduğu görülmektedir. 1.099 adet aracın bulunduğu Emniyet Genel Müdürlüğünde toplam 56 adet araç Genel Müdürlüğe bağlı üst düzey yöneticilerin kullanımına tahsis edilmiştir. 2002 yılında bu araçlar için 98.6 trilyon harcama yapılmıştır. Bu harcamanın 85.5 trilyonu yakıt, 11.6 trilyonu onarım, 1.5 trilyonu ise sigorta gideridir⁵.

Polis Evleri ve Diğer Sosyal Tesisler

Sosyal hizmet adı altında oluşturulan imkanlar arasında Polis Moral Eğitim Merkezleri, Eğitim ve Dinlenme Tesisleri, Lokaller, Misafirhaneler ve hatta Termal Tesisler bile bulunmaktadır. Yukarıda belirtildiği gibi kısmen yeterli maddi imkana sahip olmayan emniyet mensuplarına ucuz barınma, dinlenme ve tatil yapma imkanı sağlamak amacı ile kurulan bu tesisler meslek mensuplarının toplumsal temas ve ilişkilerini tatillerinde bile sınırlamaktadır. Polis evlerinde barınma ve yemek yeme daha ucuz ve güvenli olarak algılandığı için doğal olarak mensuplar kendilerini dışarıda daha az güvende ve yalnız hissedebilmektedirler.

Tablo 1: Emniyet Mensuplarının Yararlandıkları Sosyal Tesis ve İmkanlar.⁶

EMNİYET GENEL MÜDÜRLÜĞÜ SOSYAL TESİSLERİ					
TESİS ADI	İL SAYISI	TOPLAM	ODA SAYISI	YATAK SAYISI	İNŞAAT HALİNDE
MORAL EĞİTİM MERKEZİ	6	6	508	1239	
EĞİTİM VE DİNLENME TESİSİ	13	15	982	3241	1
TERMAL TESİSLER	2	2	55	197	
POLİS EVİ	53	56	1255	2487	
MİSAFIRHANE	11	14	101	192	14
LOKAL	20	26			
REHABİLİTASYON MERKEZİ	2	2	119	246	2
TOPLAM	107	121	3020	7602	17

5 Burada sunulan rakamsal verilerde Emniyet Genel Müdürlüğü, Sosyal Hizmetler Dairesi Başkanlığınca yazarlara verilen Aralık 2002 tarihli kayıtlar esas alınmıştır.

6 Bu tabloda yer alan sayısal bilgiler Emniyet Genel Müdürlüğü, İdari Mali İşler Daire Başkanlığı ile İnşaat Emlak Daire Başkanlıklarınca yazarlara verilen Aralık 2003 tarihli veriler esas alınarak hazırlanmıştır.

Diğer sosyal imkanlar da olduğu gibi bu imkanlar da olumsuz sosyal maliyetlerinin yanı sıra ekonomik açıdan etkin bir kaynak kullanımı olarak görülmemektedir. Asli görevi güvenlik hizmeti üretmek olan bir çok amir ve memur bu tesislerde istihdam edilmektedir. Personel istihdam politikaları açısından rasyonel olarak ele alındığında bu işletmelerin de ekonomik olmadığı görülecektir. Sekiz yıl yatılı okul ortamında polislik ve üst düzey yöneticilik eğitimi almış orta ve üst düzey amirler bu tesislerde otel işletmeciliği yapmaktadırlar. Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi barınma amacı ile kurulmuş olan tesislerde bulunan oda sayısı 3.020, yatak sayısı ise 7.602'ye ulaşmıştır. Kendisi başlı başına bir sektör olan otelciliğin, polislik eğitimi almış personel tarafından yürütülmesi konusu üzerinde durulması gerekli bir durumdur. Öte yandan, bu tesislerde görev yapan personel de kendisini pasivize edilmiş olarak hissetmektedir.

Makam aracı, lojman ve diğer sosyal imkanlardan devamlı olarak yararlanmanın bireyler üzerine bazı etkileri de olabilmektedir. Görev ilişkileri dışına sarkan özel zaman dilimlerinde de, sürekli olarak "Amirim!, Müdürüm!" hitaplarına muhatap olma, kişileri bütün insan ilişkilerine hiyerarşik bakma ve bu tür beklentiler içinde olmaya itmektedir. Saygı ve itaat ifade eden bu tür hitap kelimelerine devamlı olarak muhatap olan ve yine devamlı olarak kendilerine öncelikli ve ayrıcalıklı davranılmasına alışan bireyler bunun dışındaki ortamlara uyum sağlamada zorlanmaktadırlar.

Meslek yaşamının tamamına yakınında rütbe, sicil ve kıdem gibi hiyerarşik kavramlar çerçevesinde yaşamaya alışan kamu personelinin, her bireyin bir vatandaş olarak yer aldığı sivil topluma uyum sağlaması zorlaşmaktadır. Özellikle, amir ve müdürlük gibi mesleki rollerin görev süresi dışında da sürekli olarak oynanması bu rolü çok baskın bir hale getirmekte ve emniyet mensupları 'insanlar arasında onlardan bir insan olabilmekte' zorlanmaktadırlar. Sivil toplum içerisindeki yürüyüşleri oturup-kalkmaları, konuşma üslupları ve ses tonları ile kolayca fark edilebilmektedirler. Bir çoğu da bu 'fark edilebilirliği' bir mesleki gereklilik olarak algılamaktadır. Kendilerine sıradan bir insan gibi davranıldığı bazı durumlarda "Sen benim kim olduğumu biliyor musun!" tartışmaları olabilmektedir. Sorunun bu boyutu emniyet mensupları ile sınırlı olmayıp geçmişte, başta parlamenterler ve onların yakınları olmak üzere birçok farklı meslek mensuplarının da yaşadığı görülmektedir.

Toplum içinde ayrıcalıksız ve önceliksiz bir şekilde yaşamada zorlanan bireyler adeta bir kaçış olarak kendi kurumlarına sığınmaktadırlar. Bu da günlük çalışma saatlerini uzatma ve hafta sonu izinlerini evde kalma yerine görev yerine gelmelere dönüşmektedir. Mesai saatleri bittikten sonra evine gitmeyen veya evinin dışında sosyalleşeceği çevresi pek olmayan bir çok emniyet mensubu bulunmaktadır. Evde sıkıldığı, ev dışında da uyum sağlayabileceği bir ortam bulamadığı

için hafta sonlarında karakola veya çalıştığı birime gelenler bulunmaktadır. Hatta emekli olduktan sonra bile zamanının bir kısmını polis karakollarında geçiren ve bunu mesleğine bir tür sadakat olarak yorumlayanlar da olmaktadır. Çalışma ortamında gördükleri saygı ve ilgiye alışan insanlar tatillerini bile polis evleri ve polis kampları gibi hiyerarşik unvanlarından yararlanabilecekleri ortamlarda geçirmeyi tercih etmektedirler.

Meslek İçi Sosyalleşmenin Olası Sonuçları

Kamu personeline ve emniyet mensuplarına sağlanan sosyal imkanların ekonomik ve sosyolojik boyutlarının olduğu görülmektedir. Kamu kaynaklarının bu şekilde kullanımının ne kadar etkin ve verimli olduğu konusu sorunun araştırılması gereken ekonomik boyuttur. Bu makalede ise ağırlıklı olarak sorunun sosyal etkilerine değinilmektedir. Sorunun sosyal etkilerinin yasal ve etik bağlamda bazı çıkmazlara gebe olduğu görülmektedir. Aşağıda poliste gerçekleşen yoğun mesleki sosyalleşmenin olası iki olumsuz sosyal etkisi olarak ‘kurumsal paranoya’ ve ‘kutsal amaç yolsuzlukları (noble cause corruption)’ ele alınacaktır.

Kurumsal Paranoya

Güvenlik birimlerinin temel görevi toplumun sadece belli bir kısmının güvenliğini sağlamak ve çıkarlarını korumak değil, aksine o ülkede yaşayan tüm insanlara aynı yakınlıkta olmak ve eşit hizmet götürmektir. Güvenlik birimlerinin bunu başarabilmeleri için toplumun tüm kesimleri ile fiziki ve sosyal olarak yakın bir ilişki içinde olmalıdırlar (Council of Europe, 2001). Ancak, eğitim, görev ve özel yaşamının büyük bir kısmı sivil toplumdaki uzak ortamlarda gerçekleşen ve dolayısı ile yoğun bir kurum içi sosyalleşme yaşayan meslek mensupları arasında zamanla çok yoğun bir mesleki dayanışma ve birlik duygusu gelişecektir. Bu yoğun duygu zamanla o meslek dışındaki herkesi bir tehlike ve düşman olarak görme boyutuna da ulaşabilecektir. Bu tür bir sosyalleşme benzer şekilde toplumdan soyutlanmış ve çok yoğun bir mesleki sosyalleşme yaşayan tüm mesleklerde söz konusu olabilir. Bu şekilde sosyalleşen meslek mensuplarının toplumu ve kurumları algılamada önyargılı davrandıkları görülmektedir. Örneğin, güvenlik mensuplarının yazılı ve görsel medya mensuplarının kendilerini hiç sevmediklerini düşünmesi veya bunun tam tersinin söz konusu olması gibi (Cerrah, 2003).

Polis alt-kültürü üzerine yapılan bilimsel araştırmalarda, polislik mesleği mensuplarının kendileri dışındaki sivilleri potansiyel suçlu olarak görme eğilimi içinde olduklarını ortaya koymaktadır (Sokullu-Akıncı, 1990; Cerrah ve Semiz, 2000). Hatta, bu kurumlar içinde üst düzey makamlarda görev yapan sivil per-

sonele bile zaman zaman tam olarak güvenilmeyip dışlandıkları görülür. Kendi mensupları dışındakilere güvenmeyip, hatta onları potansiyel suçlu olarak görme duygusunun bir kuruma hakim olması bir tür 'kurumsal paranoya' (Cerrah, 2003). Böyle bir duygunun zamanla devletin diğer kurumlarında da oluşarak yaygınlaşması sağlıklı bir devlet işleyişi olarak algılanamaz. Toplumsal kurumların fonksiyonlarını sağlıklı bir şekilde yerine getirebilmeleri için hizmet eden ile kendisine hizmet üretilen toplum arasında karşılıklı güven esastır. Güvenme ve şüphelenme bir kural değil, ancak belli şartlarda söz konusu olan geçici bir durum olmalıdır. Kamu personelinin bilinç altında topluma güvenmeme duygusunun yaygın bir şekilde yerleştiği ülkelerin insanları arasındaki farklılıklar, o toplum için bir zenginlik olmaktan daha çok potansiyel yıkıcı ve bölücü bir unsur olarak algılanacak ve bu da zamanla personelinin görev davranışlarına yansıtılabilecektir.

Psikologlar, paranoyayı özellikle büyüklük hezeyanları ve kendilerine kötülük yapılacağı kuşkuvarının belirgin olduğu bir ruhsal bozukluk olarak tanımlamaktadırlar (Öztürk, 1990:199-201; Arkonaç, 1999:144, 384-385). Böyle bir birey çevresine güvenmemekle birlikte kendi güvensizlik duygularını da geleceğe taşımaktadır. Birey, kendisine yönelik aşırı derecede bir tehdit ve tehlike olduğu duygusuna kapılmaktadır. Ancak, geliştirdikleri 'projeksiyon' (yansıtma) mekanizmasıyla da kendi güvensizliklerini dışarıya yansıtırlar. Bu kişiler aynı zamanda kendi hezeyanlarını ve ruhsal bozukluklarını şiddetle 'reddederler' (yadsıma). Kısacası, temelde kendisine güveni olmayan birey, başkalarını da kendisine düşman olarak algılamaktadır (Öztürk, 1990:199-201; Arkonaç, 1999:144, 384-385).

Yukarda kısaca değinilen, bireysel paranoyanın altında yatan dinamiklerin bir benzerinin kurumsal paranoya için ne derece söz konusu olduğunun disiplinler arası bir çalışma ile ele alınması yararlı olacaktır. Bilişim teknolojisi aracılığı ile ulusal sınırların yıkıldığı bir dünyada artık bir toplumun devletinden beklentileri de artmıştır. Fonksiyonlarını tam anlamıyla yerine getiremeyen bir devlet ve onun kurumları zamanla, kendilerine olan güvenlerini yitirmeleri, bu güvensizliğin zamanla topluma güvenmemeye dönüşmesi söz konusu olabilir. Görev ve fonksiyonlarını profesyonelce ve sağlıklı bir şekilde yerine getiremediği için kendine güvenmeyen kurumlar başka kurumları veya toplumu kendilerine bir düşman olarak algılayabilir. Bu ihtimallerin uygulamadaki gerçeklik boyutunun başta sosyoloji, sosyal psikoloji ve psikoloji olmak üzere disiplinler arası bir yaklaşım ile araştırılması yararlı olacaktır.

Eğitim süresinde başlayan ve meslek yaşamında sözde sosyal imkanlarla desteklenen çok yoğun sosyalleşme süreci, meslek mensuplarının toplumun genel değer yargıları ile çelişebilen ve hatta zaman zaman da toplumun arzusuna aykırı olabilecek 'değer yargıları', 'doğru ve yanlış' kavramları üretmelerine neden

olmaktadır. Toplum ile ilişkileri oldukça sınırlı olan emniyet mensupları zamanla içe kapanmakta ve diğer kurumları ve toplumu kendilerine düşman olarak görebilmektedir.

Ayrıca, yüksek teknoloji ürünü dinleme ve izleme cihazlarıyla ilgili elde edilebilen istihbari bilgilerin, bu imkanlara sahip kamu kurumlarını bir tür kurumsal paranoyaya itmektedir. Emniyet mensupları görevlerinin doğası gereği çoğunlukla toplumdaki sanık ve suçlular ile diyalog halindedir. Sunulan hizmetin müşterileri sadece suç mağdurları değil aynı zamanda cinayet, hırsızlık saldırganlık, yolsuzluk ve benzeri suçların failleridir. Yüksek teknolojinin sağladığı bilgi elde etme araçları geçmişe oranla çok daha fazla olumsuz bilgiye sahip olma sonucunu doğurmaktadır. Bir yandan, yoğun bir meslek içi sosyalleşme, öte yandan ‘olumsuz bilgi’ baskısı altında olan emniyet mensuplarının toplumun geneline bakışı bu etkilerle şekillenebilmektedir. Bireyler ve görev yaptıkları kurum kendi dışındaki kurumları ve hatta toplumun tamamını bir tür potansiyel suçlu ve hatta düşman olarak görmektedir.

Böyle bir bakış açısı ve bunun uygulamaya yansımaları başlı başına etik bir sorun olarak ele alınmalıdır. Oysa, toplumun tüm kurumları gibi güvenlik hizmeti üreten kurumlar da bu ülkenin insanlarından toplanan vergileri kullanarak yine bu ülkenin kendi insanlarına hizmet etmektedirler. Tüm kamu kurumlarının kuruluş amacı ve personelinin en temel görevi kendi toplumuna hizmet etmektir. Toplumdaki gerçek suçlu veya potansiyel suçlu oranı ne kadar yüksek olursa olsun toplumdaki masum ve dürüst insan sayısı her zaman ezici bir çoğunluktur. Bundan dolayı, güvenlik hizmeti üreten kurumlar kendilerini topluma karşı bir ‘kuvvet’ olmaktan daha çok ‘hizmet’ üreten bir birim yaklaşımına sahip olmalıdırlar. Güvenlik birimlerinin görevleri zaman zaman kuvvet kullanmayı içerse bile özünde bir hizmettir.

Üretilen iş bir hizmet ise, bu hizmeti üreten birey ve kurumların kendilerini toplumun üstünde görmeleri sağlıklı bir yaklaşım olarak görülmemelidir. Ancak, bu söylemin bir retorik olarak kalmaması için, toplumun sistematik bir şekilde güvenlik hizmetlerine katılması ve bunu denetlemesi gerekir. Sivil Toplum Kuruluşlarının çalışmaları bu şekilde bir katılım olarak görülebilir (Cerrah, 2000). Güvenlik hizmetlerine katılım ve denetleme ulusal düzeyde demokratik olarak seçilmiş merkezi hükümet tarafından yapılacağı gibi, yine ulusal ve yerel düzeyde örgütlenmiş olan sivil toplum örgütlerinin katılımı ile de desteklenmelidir.

Kutsal Amaç Yolsuzlukları

Güvenlik hizmeti veren kurum ve birimlerin en fazla yaşadıkları diğer bir etik sorun da ‘vatan ve millet menfaati’, ‘mağdurun yanında olmak’ veya ‘meslekta-

şa sahip çıkmak' gibi 'kutsal (ulvi) amaçlar' arkasına sığınarak yapılan görev 'suiistimalleridir' (corruption). (Kleinig, 1996; Lynch, 1999; Crank, and Caldero, 2000). Polis literatüründe 'kutsal amaç yolsuzlukları' (noble cause corruption) olarak tanımlanan bu tür suiistimler her ne kadar zaman zaman gerçekten iyi niyetlerle başlasa bile giderek bireysel menfaatlerin ön plana çıktığı görülmektedir. Bazı durumlarda güvenlik mensupları daha işin başında art niyetli olabilmekte ve kendi şahsi çıkarlarını bu kılıf ve mazeret ile süsleyerek sahip oldukları konumu kötüye kullanarak yasa dışı uygulamalar yapabilmektedir. Örneğin, bazı kamu görevlileri, güvenlik birimlerinin sahip olduğu yüksek teknoloji ürünü cihazlar ile iletişimin dinlenmesi ve istihbarat faaliyetinde bulunma yetkilerini kullanırken sivil kişilerin özel yaşamları hakkında elde edilen bilgileri daha sonra bireysel menfaat ve siyasi motifler ile kullanabilmektedir. Elde edilen bilgiler gerçekten suçun aydınlatılmasında kullanılsa bile, suçun aydınlatılması ile ilgili olmayan kişisel bilgilerin yok edilmeyip kullanılması veya iletişimin dinlenmesi veya istihbarat yetkilerinin kullanılması için sunulan teknolojinin hukuka aykırı olarak sadece belirli kişilerin aktiviteleri ile ilgili bilgi toplama amacı ile kullanılması ve karşılığında şahsi veya siyasi bir çıkar elde etmesi, yetkilerin ve teknolojinin kullanımını yasal ve mesleki etik açısından bir soruna dönüştürmektedir.

“Güzel amaçları elde etmek için kullanılacak olan araçların da güzel olmasının” gerekli ve mümkün olup olmadığı, genel anlamda felsefenin, özel anlamda ise polis etiği alanında çalışan sosyal bilimcilerin üzerinde durdukları bir konudur (Crank and Caldero, 2000). Bu konuda hukuksal açıdan da yaygın ve kabul edilebilir olan görüş; gayri meşru yöntemlerle meşru amaçlara hizmet edilemeyeceğidir. Bu nedenle, kanuna aykırı elde edilen bilgi, bulgu ve delillerin hiçbir şekilde kişi aleyhine kullanılamayacağı Anayasal bir prensip haline getirilmiştir (AY m.38) (Eryılmaz, 1999).

İtirafçı bir MOSSAD ajanının ifade ettiği gibi, “ahlaki bir amaç için ahlak dışı davranışlarda bulunulmamalıdır”. Meşru yollardan elde edilse dahi görev gereği elde edilen bilgilerin şahıs, grup veya ekip menfaatleri için kullanılamaz. Her ne kadar bazı birey ve gruplar kendi çıkar ve menfaatlerini ülke menfaatleri ile özdeşleştirerek bu tür davranışlara kaysa da ülke menfaatlerinin nasıl korunacağı ancak yasalarda belirtilmiştir.

Sonuç

Emniyet mensuplarının iç ve dış müşteri için üretmiş oldukları hizmetlerde temel kriter toplumda “hukukun üstünlüğünü hakim kılma” ve “kişi hak ve özgürlüklerine maksimum saygı içinde bulunma” olmalıdır. Güvenlik hizmetlerinde bu kriterlere göre hizmet üretilebilmesi için personel seçiminde ‘profesyonellik’, ‘liyakat’ ve ‘uzmanlık’ gibi kriterler ön plana çıkarılmalıdır. Mesleki uygulama ve atamalara öğrencilik yıllarına kadar uzanan dostluk, arkadaşlık ve devrelik gibi birincil ilişkilerin etkin olması durumunda, topluma üretilen hizmetin içeriğinin belirlenmesinde yukarıda sayılan objektif kriterler yerine bireylerin özel yaşamlarının detayları, siyasi görüş ve eğilimleri ve kişisel tecrübeleri rol oynayacaktır. Bu da doğal olarak çağdaş toplumların kamu hizmeti felsefesini özetleyen ‘liyakat’ (meritokrasi) ilkesiyle bağdaşmadığı gibi, az gelişmiş toplumlarda yaygın olan ‘adam kayırmacılığı’ (nepotizm) ön plana çıkacaktır.

Emniyet hizmetlerinin, iç müşterisi olan meslek mensupları ve dış müşteri olan vatandaş ilişkilerinde ve onlara yönelik hizmetlerde ‘hukukun üstünlüğü’ ve “insan haklarına saygı” ilkesinden daha çok birincil ilişkilere dayanan ‘dayanışmanın’ etkin olması yasal bir sorun olmanın yanında etik bir sorun olarak ta ortaya çıkmaktadır. Personel seçim ve istihdamında bireysel dostluk ve düşmanlıklar ve bireylerin özel yaşamlarının detayları gibi kriterleri ön plana çıkartan bir sosyal ve kurumsal yapının, ‘hukukun üstünlüğü’ ve ‘liyakat’ gibi objektif kriterlere değer veren Batı dünyasına entegre olması oldukça güç görünmektedir.

Kısacası, gerek kurumsal düzeyde ve gerekse bireysel düzeyde Türk polis teşkilatında yaşanan etik sorunların nedenlerinden birisi yoğun mesleki sosyalleşmedir. İster ekonomik, isterse güvenlik olsun hangi gerekçe ve nedene dayanırsa dayansın, emniyet mensuplarının uzun süreli yatılı okul psikolojisi ile yetişmesi ve görev ve özel yaşamlarının tamamına yakını sivil toplum dışında ve kendi kontrollerinde olan zaman ve mekanlarda yaşamaları aşırı bir mesleki sosyalleşme doğuracaktır. Bu aşırı mesleki sosyalleşme de zamanla toplumdan uzaklaşma ve yabancılaşmayı ortaya çıkaracaktır. Temsili demokrasilerden katılımcı demokrasilere dönüşümün yaşandığı bir dünyada bu orandaki bir mesleki sosyalleşmenin korunması çağın gereklerine direnmek olacaktır.

Kaynakça

- Arkonacı, O., (1999), *Açıklamalı Psikiyatri Sözlüğü*, İstanbul: Nobel Tıp Kitapları.
- Cerrah, İ., (2000), “Güvenlik Hizmetlerine Sivil Katılım ve Sapma Davranışlarının Analizi: Türkiye Örneği”, *Polis Bilimleri Dergisi*, (Turkish Journal of Police Studies), C.2 (7-8), ss.111-134.
- Cerrah, İ., (2003), “Bilişim Teknolojileri ve Etik: Bilişim Teknolojilerinin Güvenlik Hizmetlerinde Kullanımının ‘Etik Boyutu’ ve ‘Sosyal’ Sonuçları”, Tülin Günşen İçli ve Fatih Karaosmanoğlu (Editörler) (2002) *Uluslararası Polislik ve İçgüvenlik*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, ss. 449-468.
- Cerrah, İ. ve Eryılmaz, M. B., (2001), *Avrupa Polis Etiği Yönetmeliği & Açıklayıcı Notlar*, Ankara: Polis Akademisi.
- Cerrah, İ. ve Semiz, E., (Editörler) (2000), *21. Yüzyılda Polis: Temel Sorunlar-Çağdaş Yaklaşımlar*, Ankara: Sibel Matbaası.
- Council of Europe, (2001), *The European Code of Police Ethics and Explanatory Memorandum*, Strasbourg.
- Crank, J. P and Caldero, M. A., (2000), *Police Ethics: The Corruption of Noble Cause*, Cincinnati: Alderson Publishing Co.
- Emniyet Genel Müdürlüğü, (2001), Emniyet Genel Müdürlüğünün ilgili dairelerinde Aralık 2001 tarihinde var olan veriler esas alınarak hazırlanmıştır.
- Eryılmaz, M. Bedri, (1999), *Arrest and Detention Powers in English and Turkish Law and Practice in the Light of the European Convention on Human Rights*, London: Martinus Nijhoff Pub, Kluwer Law International.
- Kleinig, John, (1996), *The Ethics of Policing*, Cambridge: Cambridge UP.
- Lynch, G. W., (1999), *Human Dignity and the Police: Ethics and Integrity in Police Work*, Illinois: Charles C Thomas.
- Öztürk, O., (1990), *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*, İstanbul: Evrim Basım-Yayım-Dağıtım.
- Polis Akademisi Başkanlığı Yayınları, (2001), *Polis Meslek Yüksek Okulu Öğrencilerinin Sosyo-Kültürel Durumu*, No:3, Ankara
- Sokullu-Akıncı, R. F., (1990), *Polis: Toplumsal Bir Kurum Olarak Gelişmesi, Polis Alt-Kültürü ve İnsan Hakları*, İstanbul: Gümüş Basımevi.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası.*